

Зарубіжна література та порівняльне літературознавство

УДК 78.036.9./780.6 (045)

О.В. Федорова

DOI 10.25128/2617-3427 19.50.14

Символіка музичних інструментів у поезії джазу

Стаття присвячена вивченню символів музичних інструментів в поезії джазу. Проблема є актуальною з огляду на інтеграцію України у глобальний культурно-мистецький простір та необхідність розуміння специфіки, філософії та історичних особливостей становлення і розвитку основних явищ сучасного світового мистецтва, до яких, без сумніву, належить джаз в усіх його проявах. Поезія джазу вивчається не як ізольоване поняття, а як частина інтегрального мистецтва джазу, що тісно взаємодіє і з музикою, і з піснями, і з танцем джазу.

Ключові слова: джаз, поезія джазу, символ, саксофон, піаніно, барабан, банджо, афро-американець.

O.V. Fedorova. Symbols of musical instruments in jazz poetry

The article deals with the study of the symbols of musical instruments in Jazz poetry. The problem investigated in the article is urgent due to integration of Ukraine into the global cultural-artistic world and the necessity to understand the specificity, philosophy and historical peculiarities of emergence and development of modern world art to which jazz in all its varieties belongs.

The aim of the article is to characterize musical symbol-dominants in American Jazz poetry.

Jazz poetry is not studied as an isolated phenomenon but as a part of integral jazz art which highly involves music, literature, singing and jazz dancing. Multi-aspect nature of jazz art combining music, singing, literature and dancing determines its deep symbolism.

Music which since its uprise has been Jazz foundation, its secret code, its central means of struggle, has produced the majority of symbol-dominants in Jazz poetry. Symbol-dominants of Jazz poetry include such jazz instruments as saxophone, horn, drums, banjo and piano which possess special connotations of ancient traditions, authenticity,

uniqueness and sensuousness of Afro-Americans. All together they become the symbol of equality and polyphony.

Key words: *jazz, jazz poetry, symbol, saxophone, piano, drums, banjo, Afro-American*

Постановка наукової проблеми та її значення.

Літературознавча практика ХХ – початку ХХІ століть ставить перед дослідниками чимало наукових проблем, які виходять за рамки традиційного аналізу літературного тексту, і потребують для свого вирішення комплексного підходу та розуміння творів літератури як продукту синтезу різних мистецтв. Однією з таких проблем є визначення жанрової специфіки поезії джазу та її символіки.

Джаз – це неповторний, багатоаспектний, мінливий феномен сучасної світової культури, що уже давно перестав бути просто музикою. Сучасне розуміння джазу базується на синтезі музики, танцю, співу, літератури та кіно в єдине оригінальне світобачення, філософію. Сутність інтегрального мистецтва джазу – в імпровізації та чуттєвій емоційності, яка рідко буває буквальною та експліцитною. Соціально-історичні умови формування джазу (рабство, расова сегрегація, політичні переслідування, соціальні обмеження) визначили його глибоку символічність, образність, що стала своєрідним кодом спілкування для своїх.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Однак сучасний світ уже давно стер расові, національні, політичні та інші кордони між шанувальниками та виконавцями джазу у всіх його різноманітних проявах. Разом з тим все ще гостро стоїть необхідність глибинного розуміння символіки ритму та мелодій джазу, рухів джазових танців, звуків джазових інструментів та образів джазових віршів, що тісно сплетені у єдину систему значень.

Вітчизняна наука володіє потужним теоретичним доробком у сфері музичного джазового мистецтва [2; 3; 4; 6], але дослідження музичної символіки загалом та символіки

182 Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка: Літературознавство
музичних інструментів у спорідненій поезії джазу відсутні
[5].

Актуальність дослідження визначається тенденціями сучасної мовознавчої науки до комплексного вивчення літературного твору як словесного тексту і як мистецького витвору. Дослідження проблем символіки художнього твору з урахуванням взаємодії між різними видами мистецтва дає можливість ретельніше дослідити у прямий та прихований зміст твору, повніше виявити естетичну цінність. Актуальність теми зумовлена також зростаючим інтересом дослідників до проблеми взаємодії саме музичного мистецтва і літератури.

Мета статті – дослідити особливості використання символів музичних інструментів як семантичних домінантів поезії джазу в американській літературі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Джазова поезія – це літературний жанр, який визначається як поезія, яка обов'язково пов'язана із джазовою музикою, тобто це така поезія, в якій поет розповідає і пише про джаз. Джазова поезія, як і сама джазова музика, охоплює різні форми, ритми та звуки [7].

Починаючи з народження музики блюзу та джазу на початку двадцятого століття, джазову поезію можна розглядати як нитку, що проходить через Гарлемівське Відродження, рух Бітників (Розбите Покоління) і рух Чорних Митців, і все ще продовжується сьогодні. Від раннього блюзу до вільного джазу та експериментальної афро-американської музики, джазові поети використовують своє бачення музики як поетичне натхнення [2]. Твори поезії джазу ніби наповнені звуками: мелодіями печального співу афро-американців, різноголосими звуками музичних інструментів, тихими та гучними шумами багатотисячного міста та навколишньої природи. Поліфонія чи багатоголосся є невід'ємними рисами жанру поезії джазу та джазу загалом. В музиці джазу поліфонія забезпечується великою кількістю виконавців, музичних інструментів джаз-бенду, кожен з

яких має різне походження та вагоме символічне значення для філософії даного мистецтва.

В поезії джазу кожен музичний інструмент – не просто предмет, засіб створення мистецького твору, це – повноцінний учасник творчого процесу, унікальний живий персонаж наділений характером та творчим призначенням.

Справжньою іконою джазу, його всесвітньовідомим музичним символом є, звичайно, *саксофон*. Завдяки своєму блискучому металічному звивистому тілу, саксофон був здатний грати в значно вищих тонах, ніж інші духові інструменти. В своїй переважній більшості саксофонами користувалися чорношкірі американці в нічних клубах, ресторанах і на своїх зібраннях. Потрапляючи до рук майстра-віртуоза, саксофон створює найширший спектр звуків і неповторний тембр, який справді нагадує людський голос. Саксофон, що так природньо та органічно звучить саме у джазі, менше використовується у інших музичних стилях – саме це і робить його унікальним символом даного жанру. Форма саксофона – дуже витончена та стильна, образ музиканта -саксофоніста завжди надзвичайно чуттєвий, музикант і саксофон виглядають на сцені як «закохана пара, що танцює в тісних обіймах». Таким постає саксофон і у творах поезії джазу: пронизливий та пристрасний:

*I cut my hair into a permanent tam
Made my feet rebellious metronomes
Embedded record needles in paint on paper
Talked bopology talk
Laughed in high-pitched saxophone phrases [10]*

* * *

*The jazz of the city continues the chanting;
the sounds of bass and the blowing of the
sexy sax, the horn, the piano [11]*

Однак саксофон для афро-американців – це не просто мелодійний голос джазу, це чуттєвий голос їх багатостраждальної раси, який висловлює усі їх нестерпні болі, мовчазні страждання, сміливі прагнення та

нездійсненні мрії. У вірші Ларрі Джаффа алюзією на саксофон є ім'я музиканта-афро-американця Джона Колтрейна – знакового американського саксофоніста, що здобув світове визнання майстра-віртуоза. Саксофон в руках Колтрейна «...утверджує первородне право на свій культурний спадок, перевтілюючи цей спадок у музику»:

Coltrane steals the birthright of his heritage, makes it into music [14]

Музикант-саксофоніст не просто грає, він виливає «сльози рабського поневолення між нотами веселої джазової рапсодії, до його голосу завжди дослухаються, не дають замовкнути»:

Coltrane plays tears of subjugation between notes of joyous rhapsody

....always heard Coltrane's voice never silenced [14]

Саксофон – «інструмент музичної справедливості в руках Колтрейна, в чиїх легенях глибоко горить вогонь і чие усамітнене життя втілює в собі людину, що грає своє життя, як джаз»:

Coltrane works the tools of musical justice the fire in his lungs burning deep

Coltrane's solitary life form silhouettes a man playing his life like Jazz [14]

Важливим для розуміння ідейної та символічної цінності саксофону в культурі афро-американців є власне радикально протилежний погляд білих американців на саксофон. Білий американський поет Вейчел Ліндсей, відомий своїм ненависним ставленням до джазу та його ідеології, написав поезію «Прокляття саксофона», де саксофон виступає гріховним символом, джерелом пекельної музики, голосом гріха. У його творі саксофон, ікона джазу та афро-американців, звучить на замовлення та на догоду найбільшим злочинцям різних періодів історії та народів: Каїн наказує саксофонам грати після вбивства Авеля; горезвісна біблійна цариця Іезавель – після усіх своїх злодіянь та гріхопадінь, підступного вбивства чесних пророків, замовляє саме гру саксофонів; підступний зрадник Іуда, на думку поета, за свої горезвісні 30 срібних монет

купив саме саксофон і зіграв символічну для афро-американської культури пісню «Beale Street Blues». Пізніше Іуда навчив цієї пісні злочинця Нерона і «...Рим вигорів ущент під звуки саксофона, що грав «Beale Street Blues». Англійський король Генріх XIII, що відступився від законів церкви та вбивав своїх дружин собі на догоду, після останнього одруження «тримав нагостреного різницького ножа під плащем», але йому таки сподобалась нова дружина і він «...наказав саксофонам грати»:

*When Cain killed Abel to end a perfect
day,..*

*And he ordered the **saxophones** to play. [17]*

* * *

*What did Judas do with his silver 30 pieces?
Bought himself a **saxophone** and played «Beale
Street Blues»*

*He taught the tune to Nero, who taught it to his
nieces*

*And Rome burned down **to the saxophones**
that played «Beale Street Blues». [17]*

* * *

*When Henry the Eighth married his last
wife,*

*He carried underneath his coat a well-edged
butcher knife,*

But he affected to be glad, affected to be gay,

*And he ordered the **saxophones** to play. [17]*

Саксофон та джаз виступають як акомпанемент та натхненники і безкінечного ланцюжка найбільших сучасних злочинів, що починаються із вбивства Лінкольна та призводять до найгірших можливих наслідків – світової війни. Ліндсей описує стан суспільної свідомості напередодні війни епітетами «роздратований, роздязований (razzed, jazzed)» і звинувачує саксофон у розв'язанні світової війни:

*When John Wilkes Booth shot Lincoln the good,...
Twenty thousand pigs on their hind legs playing
«The Beale Street Blues» and swaying and saying:
«John Wilkes Booth, you are welcome to Hell,»
And they played it on the **saxophone** and played it well.
And he picked up a **saxophone**, grunting and rasping,
The **red-hot horn** in his hot hands clasping,
And he played a typical radio jazz;
He started an earthquake, he knew what for,
And at last he started the late World War.
Our nerves all razzed, and our thoughts all jazzed,
Booth and his **saxophone** started the war! [17]*

Але саксофон у творі – не єдиний символ та «голос зла та гріха». «Розжарена труба», яка може «подобатись лише головорізам» супроводжує саксофон:

*The **red-hot horn** in his hot hands clasping,
None but an assassin would enjoy this **horn**. [17]*

Ці два символи (саксофон та труба) афро-американців, та поряд з ними і усіх інакодумців, грішників, злочинців протиставляються музичним інструментам арфі та флейті – символам «чистої та правильної» європейської культури, законослухняності, людської порядності та релігійності. У творі Вейчела Ліндсея арфа та флейта починають звучати, лише тоді, коли саксофон німіє. Їх мелодійні плавні звуки повільні та викликають в уяві лише приємні образи прекрасної природи, крилатих ангелів, богинь та добрих величних давніх королів:

*But give me a city where they play the **silver flute**,
Where they play the silver flute at the dawn of the day.
Where **the xylophone** and **saxophone** and radio are mute
[17]*

* * *

*But give me a wedding where the **silver flutes** at
dawn
Bring visions of Diana, the waterfall and fawn!
Give me a wedding where the **evening harp** is singing,
And Irish tunes bring Irish kings, their strange voices ringing.*

*Let us dream of the slow great seraphim wings
of the good and the great sweet Irish kings! [17]*

Поряд з саксофоном, труба є також важливим символом афро-американського джазу. Це один з тих інструментів, на якому важко навчитися грати, але джазові музиканти афро-американці навчилися гнучко та мелодійно окреслювати музику джазу так, щоб труба звучала символічно і знаково. Голос «розжареної» труби «гучний і не такий чистий, як у саксофона», труба «вибухає» серед ночі, але вона здатна грати і «елегії, і сонети, і пісні кохання», бо «говорить тисячами мов», «коли звучить труба – починається джаз...»:

*The **red-hot horn** in his hot hands clasping,...
When the **horn** sounds the jazz begins
The **horn** blasts loud and not so pure —.... [8]*

* * *

*The dead man plays a nighttime piano, he blows a
nighttime **horn**
His **horn** blasts out elegy, sonnet and love song
His **horn** speaks a thousand languages [8]*

Піаніно – ще один типовий інструмент музики джазу та знаковий символ джазової поезії. Піаніно – музичний інструмент освічених білих, вищого класу європейців та американців. Гра чорношкірого американця на піаніно, його чорні руки на білих клавішах – це ніби зумисне загострення уваги на різючих відмінностях та протиріччях між білими та чорними, їх контрасті. У творах поезії джазу піаніно і стогне від печалі, і сміється у надії, як і самі афро-американці:

*With his **ebony hands** on each **ivory key**
He made that poor **piano** moan with melody. [13]*

Не менш важливим інструментом джазового ансамблю завжди були барабани. Ударні інструменти, які мали абсолютно виняткову роль, були об'єднані в загальний механізм, розрахований на одного виконавця (так званий «Schlagzeug» або «traps»). Адже без перебільшення величезне значення в джазовій музиці має ритм, який неможливий без барабанної установки. Коли її ще не було в

сучасному розумінні, темношкірі раби створювали ритм за допомогою плескання в долоні та тупотіння. У наш же час існує величезний вибір ударних інструментів – барабани, там-тами, педальні і підвісні тарілки і багато іншого [2; 3]. Джазмени афро-американці чітко показували, що вони є чимось більшим, «аніж просто колір і ударні», вони прагнули вибивати ритмічний біт на своїх барабанах так, щоб бути почутими, щоб їхня гра дійшла до вух слухачів і зачепила струни душі:

*are we not more than color and **drums**?
are we not more than anger and dance? [12]*

* * *

***Drum on your drums, batter on your
banjos,
sob on the long cool winding saxophones.
Go to it, O jazzmen. [18]***

* * *

*you jazzmen, bang altogether **drums, traps,
banjos, horns,
tin cans** — make two people fight on the top
of a stairway
and scratch each other's eyes in a clinch
tumbling down
the stairs.
on its rhythmical beat [18]*

Чорношкірі американці, не покидаючи своїх давніх етнічних традицій мали і народні барабани, які не вимагали особливих навичок для гри. Фольклорна музика в вищій мірі мелодійна і ритмічна, барабани – невід’ємна її частина. В країнах Африки гра на барабанах – важлива частина більшості релігійних та світських церемоній. Гра на барабанах має давні культурні традиції. Там-там – яскравий символ афро-американської етнічності:

*Gee, boy, when you sing, I can close my ears
And hear **tom-toms** just as plain.
Listen to me, will you, what do I know
About tom-toms? But I like the word, sort of,
Don't you? It belongs to us [13].*

Отож, в поезії джазу барабан – символ права афро-американців на висловлення своєї думки, символ їх голосу, символ Батьківщини.

Банджо – інструмент, який використовувався в джазі ще в перших джазових оркестрах. Якщо слухати ряд ранніх джазових записів кінця 1910-1920-х років, то можна почути не ритм гітари, а ритм банджо. Банджо – інструмент американських негрів, завезений ними з Африки, де він поширений і тепер під назвою «банья». Якщо в перших джаз-бендах використовувалися банджо, то в сучасних – гітари. Банджо та гітара є одними з найважливіших інструментів у джаз-бенді. Вони відрізняються специфічним звучанням, що служить фоном для сольних партій [1].

Банджо, як етнічний інструмент, звично є символом афро-американців. Це інструмент чутливий і переважно відтінює інтимну лірику. Банджо – символ печалі, кохання. Банджо «бринить тихо та повільно під такий же тихий та повільний плач»:

Shoutin' in de ole camp-meeting-place,

A-strummin' o' de ole banjo.

Singin' in de moonlight,

Sobbin' in de dark.

Singin', sobbin', strummin' slow . . .

Singin' slow, sobbin' low.

Strummin', strummin', strummin' slow . . .[9]

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, поезія джазу реалізує одну зі своїх ключових рис – поліфонію – безліччю музичних, пісенних, звукових образів. Центральне місце серед таких образів посідають музичні інструменти джаз-бенду, більшість з яких можна віднести до символів-домінантів жанру. Саксофон, труба, барабани, банджо, піаніно мають особливе символічне значення в історії розвитку джазу та його напрямків і кожен по своєму відображають неповторність джазового світосприйняття, його чуттєвість, біль, віру та автентичність.

Перспективи подальшого дослідження символіки поезії джазу вбачаємо у вивченні символів танцю, співу, кольору у джазових віршах, адже джаз – унікальне мистецтво, що поєднало не лише поезію та музику, а й танець, живопис та спів.

Джерела та література

1. Банджо в рэгтайме / джазе: история тенор-банджо [Електронний ресурс]. : https://pikabu.ru/story/bolshoy_bandzho_post_chast_vtoraya_19001940_bandzho_v_ryegtaymedzhaze_istoriya_tenorbandzho_4965993
2. Барбан Е. С. Черная музыка, белая свобода / Е.С. Барбан.– СПб. : Композитор, 2007.– 284 с.
3. Верменич Ю. ДЖАЗ. История. Стили. Мастера / Ю. Верменич.– СПб. : Лань, 2007.– 608 с.
4. Чернов І.Б., Сагітов О.Т., Давиденко В.В. Духові інструменти в джазовій музиці / І.Б. Чернов, О.Т. Сагітов, В.В. Давиденко // Young Scientist. – 2017. – № 9 (49).– С. 225-228. [Електронний ресурс]. : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9/51.pdf>.
5. Ковальова Т.П. Синтез мистецтв: взаємодія літератури і музики (на матеріалі роману Т. Моррісон “Джаз”) / Т.П. Ковальова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. - 2009.- Вип. 16.- С. 225-224.
6. Коллиер Дж. Л. Становление джаза: популярный исторический очерк / Дж.Л. Коллиер.–М. : Радуга, 1984.– 260 с.
7. A Brief Guide to Jazz Poetry. URL: <https://www.poets.org/poetsorg/text/brief-guide-jazz-poetry>.
8. Bell M. The Book of the Dead Man [Електронний ресурс]. : <https://www.poets.org/poetsorg/poem/book-dead-man-your-hands>.
9. Bennett G. Song [Електронний ресурс]. : <http://alaytrajohnson.blogspot.com/2011/03/song-by-gwendolyn-bennett.html>.
10. Cortez J. Jazz Fan Looks Back [Електронний ресурс]. : <https://www.poets.org/poetsorg/poem/jazz-fan-looks-back>.
11. Dennen R. Vibrant Hustle [Електронний ресурс]. : <https://hellopoetry.com/poem/837029/vibrant-hustle-a-jazz-poem/>.
12. Evans M. I am a Black Woman [Електронний ресурс]. : <https://www.poemhunter.com/poem/i-am-a-black-woman>.
13. Hughes L. The Weary Blues [Електронний ресурс]. : <https://www.poets.org/poetsorg/poem/weary>
14. Jaffe L. The Fire in Coltrane’s Lungs [Електронний ресурс]. : <https://www.poemhunter.Com/poem/the-fire-in-coltranes-lungs-182/>.

15. Johnson H. Poem [Електронний ресурс]. : <http://riverwalkjazz.stanford.edu/bonus-content/women-harlem-renaissance-2>.
16. Kaufman B. Round About Midnight [Електронний ресурс]. : http://www.english.illinois.edu/maps/poets/g_l/kaufman/online_poems.htm.
17. Lindsay V. A Curse for the Saxophone [Електронний ресурс]. : <https://gadflypoetry.wordpress.com/2012/07/27/a-curse-for-the-saxophone/>
18. Sandburg C. Jazz Phantasia [Електронний ресурс]. : <https://allpoetry.com/Jazz-Fantasia>.

Статья посвящена изучению символов музыкальных инструментов в поэзии джаза. Проблема, исследованная в статье, актуальна учитывая интеграцию Украины в глобальное культурно-художественное пространство и необходимость понимания специфики, философии и исторических особенностей возникновения и развития основных явлений современного мирового искусства, к которым, без сомнения, относится джаз во всех его проявлениях.

Поэзия джаза изучается не как изолированное понятие, а как часть интегрального искусства джаза, которое тесно взаимодействует и с музыкой, и с песнями, и с танцем джаза. Многогранная природа искусства джаза, которое объединяет музыку, пение, литературу и танец, определяет его глубокую символичность.

Музыка, которая со времен становления джаза было его основой, его секретным кодом, основным средством его борьбы, породила множество доминантных символов в поэзии джаза: саксофон, труба, барабаны, банджо, пианино, которые несут в себе особенные коннотации давних традиций, аутентичности, уникальности и чувственности афро-американцев. Все вместе они становятся символом равенства и полифонии.